

УДК 336.71

*І. Ф. Ясіновська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри державних та місцевих фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
Л. М. Башко,
магістр, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДО АКТИВІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*I. F. Yasinovska
PhD, associate professor, associate professor of the Department of State and Local Finance,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
L. M. Bashko
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv*

PROBLEMS ON THE WAY TO ACTIVATION OF BANKING LENDING OF BUSINESS ENTERPRISES IN UKRAINE

На даний час негативний вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на функціонування банківської системи України актуалізує здійснення постійного моніторингу щодо основних показників діяльності банків України. Стаття присвячена висвітленню проблем банківського кредитування суб'єктів підприємництва в Україні у часі теперішніх економічних, правових і соціальних реформ, а також пошуку ефективних способів вирішення існуючих проблем. У статті висвітлено сутність понять «кредит» та «кредитоспроможність», проаналізовано тенденції обсягів банківського кредитування суб'єктів підприємництва в Україні. Попри зростання активів банків, саме кредитування суб'єктів господарської діяльності продовжує знижуватись. Встановлено, що впродовж 2015-2017 рр. прослідковується тенденція щодо зменшення обсягів кредитування юридичних осіб. Так, у 2016 р. порівняно з 2015 р. їх сума зменшилась на 15,3%, а у 2017 р. порівняно з 2016 р. – на 22,1%. Для деяких банків це означає відсутність видачі нових кредитів. На загальні цифри суттєво впливають списання кредитів та формування резервів за старими кредитами. Наведено основні проблеми кредитування юридичних осіб, з-поміж яких особливу увагу приділено високим ставкам за кредитами, значним ризикам, потребою застави, недостатній державній підтримці ринку кредитування, проблемам з оцінюванням кредитоспроможності позичальників, зростанню недовіри до вітчизняної банківської системи, удосконалення законодавства у сфері кредитування. Перешкодою розвитку банківських установ сьогодні є значний обсяг проблемних кредитів. За результатами дослідження запропоновано напрями активізації кредитування суб'єктів підприємництва в Україні. Реалізація запропонованих заходів дасть змогу активізувати кредитну діяльність банківських установ та покращити забезпеченість фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва, що мало б стати рушієм розвитку реального сектора економіки, зростання ВВП.

At present, the negative influence of the external and internal factors on the functioning of the Ukrainian banking system is actualizing the ongoing monitoring of the main performance indicators of Ukrainian banks. The article is devoted to the problems of bank lending of business entities in Ukraine in the time of the current economic, legal and social reforms, as well as the search for effective ways to solve existing problems. The essence of the concepts "credit" and "creditworthiness" is described in the article, the tendencies of the volume of bank lending of the subjects of entrepreneurship in Ukraine are analyzed. Despite the growth of banks' assets, it is lending to business entities that continues to decline. It is established that during the period of 2015-2017, a tendency towards reducing the volume of lending to legal entities has been observed. Thus, in 2016, compared to 2015, their amount decreased by 15.3%, and in 2017 compared with 2016 - by 22.1%. For some banks, this means the lack of new loans. The overall figures are significantly affected by write-offs and the formation of provisions for old loans. The main problems of lending to legal entities are highlighted, among them special attention is paid to high interest rates on loans, significant risks, collateral requirements, insufficient state support of the lending market, problems with assessment of borrowers' creditworthiness, increasing distrust of the domestic banking system, and improvement of legislation in the field of lending. An obstacle to the development of banking institutions today is a significant amount of problem loans. According to the results of the study, the directions of activation of lending of business entities in Ukraine are proposed. The implementation of the proposed measures will make it possible to increase the lending activity of banking institutions and improve the provision of financial resources of business entities, which should become the driving force behind the development of the real sector of the economy, and GDP growth.

Ключові слова: банківська система, банківські кредити, суб'єкти підприємництва, кредитування суб'єктів підприємництва, кредитоспроможність, кредитний портфель, проблемні кредити.

Key words: banking system, bank loans, business entities, lending to business entities, credit, credit portfolio, problem loans.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні у світі, серед більшості країн все більшої популярності набуває кредитування суб'єктів підприємництва, не виняток і Україна, адже через низькі поточні доходи значна частина суб'єктів господарювання не має можливості започаткування, ведення, і розширення свого бізнесу за рахунок власного капіталу. Активна діяльність фінансово-кредитних установ у сфері кредитування суб'єктів підприємництва дає змогу збільшення ресурсів, підвищення конкурентних позицій, забезпечення довіри клієнтів, а також збільшення купівельної спроможності. Застосування основних фінансово-економічних чинників, механізмів, методів, інструментів, способів банківського кредитування суб'єктів підприємницької діяльності створюють переваги як для кредиторів, так і для позичальників. Адже перші отримують додаткові надходження, а другі – можливість задовольнити потребу в грошових коштах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку банківського кредитування суб'єктів підприємництва присвятили свої праці багато науковців, такі як Вовченко О.С., Громовий Є.А., Демченко М.Ю., Коваленко Д.І., Кузнецова С.А., Лозінський Р. С., Прасолова С.П., Якименко С.О. та інші. У своїх працях науковці досліджували питання значимості кредитування суб'єктів підприємництва, проблеми і перспективи банківського кредитування юридичних осіб, способи підвищення ефективності та забезпечення стабільної роботи банківської системи, тощо. Окремі вчені зосереджують свою увагу на окремих аспектах банківського кредитування суб'єктів підприємництва. Так, Якименко С.О. досліджує особливості кредитування юридичних осіб регіональними банками; Лозінський Р.С. – особливості кредитування юридичних осіб банками України; Прасолова С.П. – ефективність банківської системи України.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження проблем банківського кредитування суб'єктів підприємництва в умовах макроекономічної нестабільності та окреслення основних напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Процес кредитування має дуже давню історію виникнення, адже з нестачею коштів на задоволення своїх потреб, виникла необхідність в його появі.

Кредит (лат. «creditum» – позичка, борг; «credo» – вірити) – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності [1, с. 202]. Вузьке розуміння кредиту охоплює

виникнення кредитних відносин, при яких банк надає позичальнику певну суму коштів, які вказані у кредитному договорі банку. Залежно від організації кредитних відносин виділяють такі основні види кредиту: міжгосподарський (комерційний), банківський, лізинговий, споживчий і державний [1, с. 209].

На думку С.А. Кузнецова: «Банківський кредит – це позиковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання» [2, с. 146].

На сьогодні під банківським кредитом розуміють будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, а також будь-яку гарантію, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [3, с. 126].

Одним з напрямів кредитування суб'єктів підприємництва є кредитування юридичних осіб. На банківському ринку представлена значна різноманітність кредитних програм для розвитку бізнесу юридичної особи, це можуть бути кредити для купівлі землі, нерухомості, обладнання, поповнення оборотних коштів, тощо. Усім суб'єктам підприємництва незалежно від виду економічної діяльності, форми власності, організаційно-правової форми господарювання банки можуть надавати кредити, але тільки в тому випадку, коли позичальники є кредитоспроможними.

Під час надання кредиту юридичній особі банк повинен врахувати всі обставини і ризики, адже на сьогоднішній час багато підприємств не є фінансово стійкими і платоспроможними, що спричиняє їх банкрутство, як наслідок – неповернення кредиту.

Динаміку кредитування суб'єктів господарювання в Україні за 2015-2017 рр. представлено у табл. 1.

Таблиця 1.
Обсяги кредитування суб'єктів господарювання в Україні

Назва показника	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2016/2015		2017/2016	
				%	Сума	%	Сума
Кредити надані, <i>млн.грн</i>	873610,8	713974,3	554637,3	-18,3	-159636,5	-22,3	-159337
Кредити, що надані суб'єктам господарювання, <i>млн.грн</i>	727818,7	616420,9	480295,4	-15,3	-111397,8	-22,1	-136125,5

Джерело: на основі [4]

Бачимо, що впродовж 2015-2017 рр. відбувається уповільнення темпів кредитування, це стосується як всіх наданих кредитів, так і зокрема наданих кредитів суб'єктам господарювання. Однією з вагомих причин такої динаміки є зменшення обсягів коштів банків через продовження скорочення ресурсної бази.

За даними НБУ, у 2017 році попит на кредити юридичним особам є нестабільним [5, с. 3]:

– Попит корпорацій на кредити зростає. Ключові фактори, які його зумовлюють, не змінилися: потреба бізнесу в оборотному капіталі та інвестиціях, здешевлення кредитів та необхідність реструктурувати наявну заборгованість.;

– Банки погіршили оцінку закредитованості великих підприємств (баланс відповідей 28% проти 24% у минулому кварталі) та МСП (10% проти -5%). Боргове навантаження домогосподарств є середнім: так вважають 62% (68%) респондентів.

Перешкодою розвитку банківських установ сьогодні є великий рівень проблемних кредитів, що привело до курсової проблеми – банки вимушені повертати строкові валютні депозити тоді, коли платоспроможність клієнтів за строковими валютними кредитами стрімко зменшується. У підсумку банки змушені піднімати ставки за валютними кредитами, йти на міжбанківський ринок або залучати кошти у материнських структур. Незважаючи на вищезазначені проблеми, відповідно до прогнозів Національного банку України кредитування юридичних осіб протягом наступних 12 місяців матиме позитивну динаміку [6, с. 99].

Незважаючи на спад в кредитуванні за основними показниками банківської системи відомі рейтингові компанії зазначають покращення в даній сфері. Так, рейтингова компанія Mind представляє чергове оновлення рейтингу життєздатності українських банків за перше півріччя 2018 року. Вона зазначає: «Радикальних змін не відбулося. Втім, варто відзначити, у цілому фінансові показники покращились, що свідчить про поступове оздоровлення банківської системи. Лідером залишився Райффайзен Банк Аваль, він вперше за історію рейтингу банків Mind отримав максимальну оцінку в 5 зірок. Група лідерів також розширилась, до неї увійшов польський Кредобанк. Також у цій групі ІНГ банк Україна, Креді Агріколь, СЕБ Корпоративний банк, Сітібанк та Укрсиббанк» [7].

Попри зростання активів, саме кредитування суб'єктів господарської діяльності продовжує знижуватись і хоча загальна цифра падіння – всього 1,5%, для деяких банків це означає відсутність видачі нових кредитів. На загальні цифри суттєво впливають списання кредитів та формування резервів за старими кредитами. До 5-топ банків за абсолютним приростом кредитного портфеля юридичних осіб увійшли: Райффайзен Банк Аваль,

Прокредитбанк, Сітібанк, ОТП банк, СЕБ Корпоративний. На рис. 1 представлено топ-5 банків і суму кредитів, які були надані ними [7].

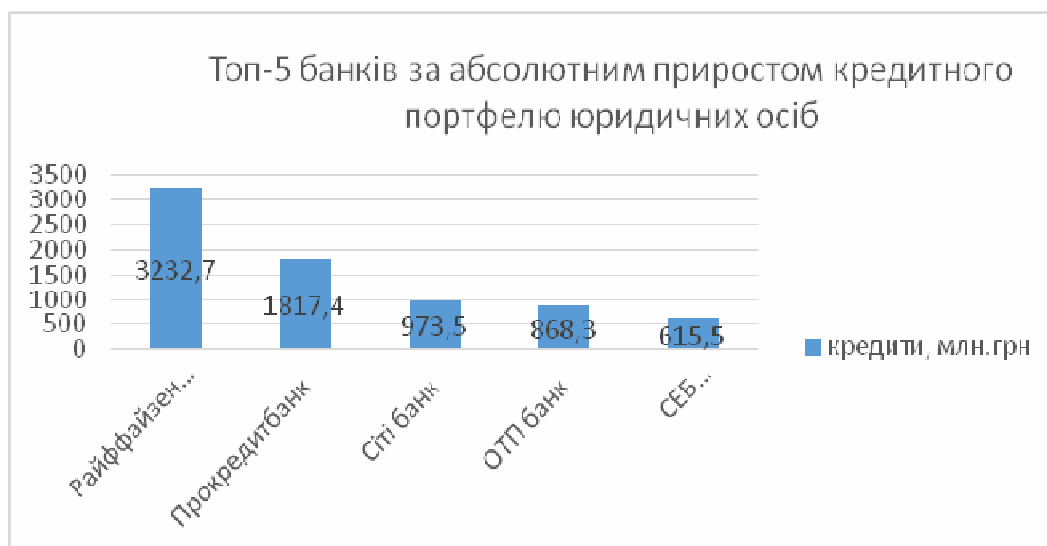

Рис. 1. Топ-5 банків за абсолютним приростом кредитного портфелю юридичних осіб за перше півріччя 2018 року
Джерело: на основі [7]

Із рис. 1 бачимо, що за обсягами кредитування юридичних осіб Райффайзен Банк Аваль є лідером, адже за результатами першого півріччя 2018 року він посідає перше місце за кредитами наданими юридичним особам. Це може пояснюватися зручними умовами кредитування для юридичних осіб: набором різних оптимальних програм кредитування, отримання кредиту з меншими затратами часу, більшою ймовірністю отримання, тощо.

Кожен із банків представляє на ринку кредитів свої послуги, наближені, але відмінні один від одного. Тому кожна фізична чи юридична особа має можливість сама обрати де, в якій сумі і під який процент брати кредит, якщо вона є кредитоспроможною. Комерційні банки пропонують суб'єктам підприємництва різні послуги щодо надання кредитів: інвестиційні кредити, овердрафт, кредит на поповнення обігових коштів, кредит під депозит, кредитна лінія, кредит на купівлю транспортних засобів, банківська гарантія, фінансування інвестиційних проектів та інші.

На сьогодні банківська система України має досить багато проблем і недоліків, хоча це не заважає їй в певних проміжках часу успішно функціонувати. Однією з проблем є труднощі по наданню юридичним особам кредитів. Як ми бачимо з наших досліджень, самі обсяги кредитування з кожним роком зменшуються, зменшується і кредитування юридичних осіб, але незважаючи на це саме воно займає пріоритетну частку в загальному кредитному портфелі. Тому вирішення цих проблем є надзвичайно актуальним.

Високий рівень облікової ставки, також, сповільнює приріст кредитів. Проте, Правління Національного банку України прийняло рішення підвищити облікову ставку до 18% річних із 07 вересня 2018 року [4]. Це зробить кредити ще менш доступними, особливо для суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Поділяємо думку Демченко М.Ю. та Горбунко К. М., що на даний час є нагальною проблема розвитку всіх секторів економіки України, оскільки не створено умов для функціонування бізнесу. Кожного року велика кількість підприємств банкрутує через недостатність фінансових ресурсів, які б могли бути запозичені з українських банків, але висока вартість кредитів створює труднощі в кредитуванні. Грошово-кредитна політика НБУ в меншій мірі спрямована на підтримку бізнесу, адже має інтереси в отриманні більших доходів за рахунок високих відсоткових ставок за кредитами. В свою чергу комерційні банки також мають на меті отримати додаткові прибутки від своєї діяльності, тому пропонують кредити суб'єктам господарюванням за ще вищими відсотками [8, с. 16].

Кожен банк має свою методику оцінки кредитоспроможності позичальників, яка інколи відкидає багатьох потенційних клієнтів, адже через певні об'єктивні чи суб'єктивні причини вони не отримують звання – кредитоспроможний.

Кредитоспроможність – це наявність у позичальника передумов для отримання кредиту та його здатність за конкретних умов кредитної угоди повернути у визначений термін та розрахуватися у повному обсязі за своїми борговими зобов'язаннями [9, с. 140].

В силу певних внутрішніх чи зовнішніх причин в суспільстві сформувалася недовіра до банків, що також є передумовою зменшення кількості кредитів, наданих юридичним особам. Ще однією причиною є недосконалість законодавства, адже воно зазнає частих змін. В час економічних реформ і інновацій, розвитку бізнесу, потреби кредитування, правильне, всеохоплююче і новітнє законодавство є дуже необхідним.

Важлива роль у підвищенні ефективності управління ліквідністю банківської системи відіграє державна регуляторна політика, яка повинна б сприяти створенню оптимальних умов для вигідного використання

ліквідних коштів. До таких умов відноситься створення механізмів розподілу кредитних ризиків між державою та банківськими установами шляхом надання гарантій для кредитів в пріоритетні галузі економіки, зниження тиску на підприємства в аспекті податків з метою підвищення їх кредитоспроможності. З метою забезпечення рівня ліквідності банківських установ варто вдосконалити механізм фінансової підтримки банків державою та методологію управління ліквідністю банків, що допоможе покращити їх платоспроможність й дасть можливість спрогнозувати їх діяльність в майбутньому; вивчити досвід зарубіжних країн та можливість його застосування в Україні, що дозволить використати нові методи управління банківською ліквідністю, застосування яких позитивно вплинуло на стан банківської системи інших країн [10, с. 135].

Але водночас політика НБУ щодо очищення банківської системи та ліквідації неплатоспроможних та непрозорих банків України, збільшення вимог до визначення кредитного ризику - усі ці умови, які склалися за останній час позитивно впливають на банківський сектор з точки зору його якості та прозорості, фінансової стійкості у довгостроковий період, але у короткостроковий ми бачимо зниження обсягу кредитування, в тому числі юридичних осіб; надлишкову ліквідність банків; труднощі банків з докапіталізацією свого капіталу та інші проблеми, які впливають на об'єми кредитування банками юридичних осіб [11, с. 690].

Таким чином, основними проблемами кредитування юридичних осіб є: високі ставки за кредитами, значні ризики, потреба значної застави, нецільове використання кредиту, недостатня державна підтримка ринку кредитування, проблеми з оцінюванням кредитоспроможності позичальників, зростання недовіри до банків, недосконале законодавство у сфері кредитування.

Аналізуючи всі ці проблеми потрібно вжити таких заходів щодо покращення кредитування суб'єктів підприємництва: знизити процентні ставки за кредитами (на скільки це можливо); зменшити ризики; чітко прослідкувати використання кредитних коштів; удосконалити систему оцінки кредитоспроможності банку; вжити заходів для підвищення довіри до банків; створення нових банківських продуктів та кращих умов щодо кредитування юридичних осіб, що дасть можливість конкурувати з іншими банками і зайняти значну частку на ринку; вдосконалити законодавство у сфері кредитування. Ці заходи сприяли б отриманню позитивного ефекту в спектрі кредитування юридичних осіб.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проаналізувавши стан банківського кредитування суб'єктів підприємництва, зокрема юридичних осіб, проблеми, чинники, тенденції цього виду кредитування, можна зробити такі висновки: кредитування юридичних осіб становить значну часту від кількості всіх наданих кредитів, тому розвитку саме цього виду кредитування банки повинні приділити належну увагу; впродовж 2015-2017 рр. прослідковується тенденція щодо зменшення обсягів кредитування юридичних осіб; важливим для нарощення цього виду кредитування є вдосконалення фінансово-економічної і нормативно-правової бази, удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності юридичних осіб, оптимізація процентних ставок за кредитами, спрощення процедури отримання кредиту. Реалізація усіх вище перелічених заходів дасть змогу активізувати кредитну діяльність банківських установ та покращити забезпеченість фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва, що мало б стати рушієм розвитку реального сектора економіки, зростання ВВП.

Актуальною потребою є напрацювання заходів щодо стимулювання банківського кредитування інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, тому в цьому напрямку вбачаємо потребу в подальших дослідженнях.

Список використаної літератури.

1. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч. посібник. 3-тє вид. допов. та перероб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.
2. Кузнецова С.А. Банківська система [текст]: навч. посіб./ (С.А. Кузнецова, Т.М. Болгар, З.С. Пестовська); за ред. С.А. Кузнецової. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 400 с.
3. Банківські операції [текст]: навч. посіб. та практ. – С.П. Прасолова, О.С.Вовченко. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568с.
4. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.
5. Аналітичний звіт «Опитування про умови кредитування» [Електронне джерело]: Офіційне інтернет-представництво Національного банку України – [Режим доступу]: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=52647578>.
6. Якименко С. О. Особливості кредитування юридичних осіб регіональними банками на прикладі банків Запорізької області [Електронний ресурс] / С. О. Якименко, С. О. Кушнір // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2017. – Вип. 27(3). – С. 98-102. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27(3)_24).
7. Рейтинг життєдіяльності банків – 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20187706-rejting-zhitezdatnosti-bankiv-2018>.
8. Демченко М. Ю. Перешкоди на шляху кредитування українських підприємств [Електронний ресурс] / М. Ю. Демченко, К. М. Горбенко // Чернігівський науковий часопис. Серія 1 : Економіка і управління. – 2017. – Вип. 1. – С. 14-17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2017_1_4.

9. Громовий Є. А. Підходи до трактування поняття "кредитоспроможність" [Електронний ресурс] / Є. А. Громовий // Управління розвитком. – 2013. – № 19. – С. 138-140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_19_49.

10. Ясіновська І.Ф. Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності / І.Ф. Ясіновська, Н.В. Смалъ // Інноваційна економіка : Науково-виробничий журнал. – Тернопіль. – 2017. – № 1-2 [67]. – С. 133-136.

11. Лозінський Р. С. Особливості кредитування юридичних осіб банками України / Р. С. Лозінський, О. Л. Сирчин // Молодий вчений. – 2017. – № 4. – С. 689-693. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_163.

References.

1.Kovalenko, D.I. (2011), *Hroshi ta kredyt: teoriia i praktyka* [Money and credit: theory and practice], 3rd ed, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

2.Kuznetsova, S.A. Bolhar, T.M. Pestovs'ka, Z.S. (2014), *Bankivs'ka systema* [The banking system], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3.Prasolova, S.P. Vovchenko, O.S. (2013) *Bankivs'ki operatsii* [Bank operations], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

4.Official site of the National Bank of Ukraine, archive, available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.

5.Official site of the National Bank of Ukraine, analytical report "Survey on lending conditions", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=52647578>.

6. Yakymenko, S. O. Kushnir, S. O. (2017), "Features of lending to legal entities by regional banks, for example, banks of the Zaporizhzhya region", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, [Online], vol. 27(3), available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27(3)_24)(Accessed 25 September 2018).

7.Mind.ua (2018), "Rating of life of banks", available at: <https://mind.ua/publications/20187706-rejting-zhittezdatsnosti-bankiv-2018> (Accessed 15 September 2018).

8.Demchenko, M. Yu. Horbenko, K. M. (2017), "Obstacles to lending to Ukrainian enterprises", *Chernihiv's'kyj naukovyj chasopys*, [Online], vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2017_1_4 (Accessed 15 September 2018).

9. Hromovij, Ye. A. (2013), "Approaches to the interpretation of the concept of "creditworthiness", *Upravlinnia rozvytkom*, [Online], vol. 19, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_19_49 (Accessed 2 October 2018).

10.Yasinovs'ka, I.F. Smal', N.V.(2017), "Increasing the efficiency of liquidity risk management of banks in conditions of financial instability", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1-2(67), pp. 133-136.

11. Lozins'kyj, R. S. Syrchyn, O. L.(2017), "Features of lending to legal entities by banks in Ukraine", *Molodyj vchenyj*, [Online], vol. 4, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_163 (Accessed 20 September 2018).

Стаття надійшла до редакції 03.10.2018 р.